

wonderlijk gemaakt

voor ouders

Driestar onderwijsadvies

TALENT IN ONTWIKKELING

methode seksuele vorming voor het basisonderwijs

Voorwoord

Aanleiding

Bij seksuele vorming kunnen ouders en school elkaar uitstekend aanvullen en ondersteunen. Tijdens ouderavonden horen we vaak dat ouders graag wat meer inzicht in de lessen zouden krijgen. Daarbij willen ze graag handreikingen ontvangen om met hun kind over de lesthema's in gesprek te gaan. En in aanvulling op bestaande literatuur rondom seksuele vorming zoeken ouders ook vooral adviezen voor het versterken van weerbaarheid van kinderen. Dat komt juist in deze methode vaak aan bod.

Doel

Dit boekje wil ouders inzicht geven in de opbouw van de methode *Wonderlijk gemaakt voor basisonderwijs*. Per les worden handvatten gegeven voor gesprek met hun kinderen over de onderwerpen die op school aan de orde komen en ook voor het gesprek tussen ouders onderling. In veel lessen komen tips rondom weerbaarheid aan bod.

Hoe te gebruiken?

Door middel van dit boekje kunnen ouders de lessen van hun kind(eren) volgen en daar thuis op in spelen.

Ook op momenten dat de lessen niet gegeven worden, kunnen ouders dit boekje gebruiken om te zien welke onderwerpen aan bod bij de verschillende leeftijden. Zo kunt u nagaan welke gespreksonderwerpen u met uw kind aan kunt snijden.

We hopen dat dit boekje veel ouders van dienst zal zijn om hun kinderen te begeleiden rondom weerbaarheid, relaties en seksualiteit.

Colofon

Auteur

P.M. van der Gouwe-Dingemanse MSc

Met medewerking van

M. van den Berg-Molenaar

Drs. S.H. Brons-van der Wekken

C.J.B. Ritmeester

© 2012 Driestar Onderwijsadvies (onderdeel van Driestar Educatief)

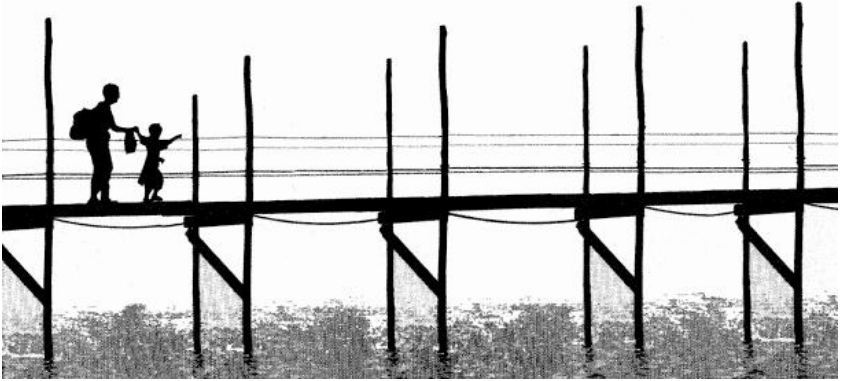
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of enige wijze,

Inhoudsopgave

Voorwoord

Inhoudsopgave	<i>Pagina</i>
1. Christelijke en pedagogische visie	4
2. Ontwikkeling van kinderen	9
3. Lesopbouw	12
Groep 1 en 2	14
Groep 3 en 4	22
Groep 5 en 6	30
Groep 7	38
Groep 8	46
4. Kindermishandeling voorkomen en signaleren	55
5. Literatuurtips	56

1. Christelijke en pedagogische visie

Opvoeden kunnen we vergelijken met een trektocht. We wijzen kinderen de weg, we gaan voorop en bekijken samen de omgeving, totdat ze zelf de weg kunnen vervolgen en volwassen worden.

Seksuele vorming is een vanzelfsprekend onderdeel van de opvoeding waar ouders mee te maken krijgen. We geloven dat seksualiteit een Scheppingsgave is van vóór de zondeval, die God in Zijn genade ook daarna heeft laten bestaan. Wat zo ontzagwekkend mooi en intiem bedoeld is, wordt juist in onze tijd ook omringd door zoveel gebrokenheid en zonde.

[Het merendeel van dit hoofdstuk is niet opgenomen in deze pre-view]

In het kort

1. De prachtige manier waarop God mensen geschapen heeft, wekt tot verwondering.
2. Seksuele ontwikkeling is onderdeel van de lichamelijke groei en totale ontwikkeling van kinderen en is daarom een vanzelfsprekend onderwerp.
3. Vanuit de Bijbel zien we seksualiteit als gave van God binnen een duurzame huwelijksrelatie van man en vrouw.
4. Begeleiding bij ontluikende seksualiteit vergt bijzondere aandacht en zorgvuldigheid, omdat ook emotionele aspecten een grote rol spelen.
5. Zelfvertrouwen, vertrouwen in anderen en weerbaar gedrag liggen aan de basis van gezonde relaties en seksualiteitsbeleving.
6. Kinderen moet weerbaarheid geleerd worden om juist te kunnen handelen in bedreigende situaties.
7. Het is nodig tegengeluid te bieden tegen het moderne levensgevoel van seks als consumptieartikel.

2. Ontwikkeling van kinderen

Dit hoofdstuk is niet opgenomen in deze preview.

3. Lesopbouw

In de tabel staan alle lessen weergegeven die in de methode aan bod komen. Voor elk van de groepen 1 tot en met 6 zijn er drie lessen beschikbaar. Voor de groepen 7 en 8 gaat het om elk zeven lessen.

Rode draden

Er zijn vier rode draden die door de lessen in alle leerjaren heen verweven zijn. Ze komen voort uit de visie op seksuele vorming (zie hoofdstuk 1).

1. *Zelfbeeldontwikkeling*
Gericht op kennis en een positief beeld van zichzelf, het erkennen van de eigen seksualiteit, in verwondering richting de Schepper.
2. *Aanleren van sociale normen*
Aan de hand van het begrip 'privé' (de intieme plaatsen van ons en andermans lichaam zijn niet publiek) en respectvolle omgang met elkaar.
3. *Werken aan weerbaarheid*
Het kunnen beoordelen van verdachte situaties door een ja- of nee-gevoel, een goed of een slecht geheim en dat durven te vertellen aan de juiste mensen.
4. *Uitdragen van duurzame relaties van liefde en trouw*
Door aandacht voor vriendschap, verliefdheid, verkering en huwelijk dragen we de normen van relaties in liefde en trouw over.

Les	Thema
1.1	We zijn allemaal anders
1.2	Zwangerschap en geboorte
1.3	Niet meegaan met vreemden
2.1	Gevoelens uiten en nee zeggen
2.2	Je lichaam schoonhouden
2.3	Samen spelen
3.1	Mijn lichaam is van mij
3.2	De komst van een baby
3.3	Fijne en vervelende geheimen
4.1	Zelfvertrouwen en grenzen
4.2	Vriendschap
4.3	Veiligheid thuis
5.1	Wonder van geboorte
5.2	Zelfverzekerdheid en lichaamstaal
5.3	Verdachte situaties
6.1	Vriendschap en zo
6.2	Lichaamstaal als wapen
6.3	Hulp inroepen
7.1	We zijn allemaal anders
7.2	Veranderingen in de puberteit
7.3	Het ontstaan van nieuw leven
7.4	Het wonder van de zwangerschap
7.5	Moeilijk zwanger worden
7.6	Niet alles is normaal
7.7	Respect
8.0	Herhalingsles
8.1	Verliefdheid en verkering
8.2	Seksueel misbruik
8.3	Weerbaarheid
8.4	Huwelijk
8.5	Echtscheiding
8.6	Homofilie
8.7	Maatschappelijke trends

Les 1.1: We zijn allemaal anders

Kernzin: Ik ben ik en jij bent jij

De les

De leerlingen staan stil bij de verschillen tussen jongens en meisjes. Ze leren dat ze door het gedrag van anderen bang, blij, boos of verdrietig kunnen worden. Het zelfbeeld van de leerlingen wordt versterkt doordat de leerkracht complimenten geeft.

Gesprek met kinderen thuis

Verschillen

Hebt u thuis de verschillen tussen jongens en meisjes al besproken? En kan uw kind de geslachtsdelen benoemen?

Jongens hebben een plasser of piemel. Meisjes hebben dat niet, maar zij hebben een spleetje. Als je als jongetje geboren bent, blijf je altijd een jongetje. En een meisje blijft altijd een meisje en zal geen piemel krijgen.

Privé

Leg uit dat de lichaamsdelen in onze onderbroek privé zijn.

Jouw lichaam is van jou, privé. Dat hoeven andere kinderen of mensen die je niet goed kent, niet te zien of aan te raken. En dat raken wij zelf ook niet aan als er andere mensen bij zijn.

Spelletjes

Kinderen in de kleuterleeftijd zijn nieuwsgierig naar hun eigen lichaam en dat van anderen. Vaak uit zich dat in spelletjes. Het gaat hier om een onschuldige nieuwsgierigheid die niet hard verboden, maar wel begrensd mag worden met afspraken, zoals: alleen spelen als iedereen het leuk vindt, we houden onze kleren aan. Zie ook les 2.3.

Gevoelens

Complimenten bevestigen het kind. Probeer veel positieve dingen te zeggen. En help uw kind om woorden te vinden voor zijn eigen gevoel.

Ik zie dat je boos bent, want je stamp met je voeten!

Ook in prentenboeken komen vaak de gevoelens bang, blij, boos en verdrietig terug.

Voor ouders onderling

- Welke woorden gebruiken jullie in het gezin voor de geslachtsdelen? Willen jullie dat zo houden?
- Wat ziet u voor unieks in uw kind? Zegt u dat ook?
- Kunnen jullie gemakkelijk gevoelens bespreken samen?

Les 4.1: Zelfvertrouwen en grenzen

Kernzin: Met 'stop' geef ik mijn grenzen aan, zelfs zonder woorden!

De les

De leerlingen worden zich bewust van hun eigen en andermans grenzen. Ze worden aangemoedigd om 'Nee' of 'Stop' te zeggen als ze voelen dat de grens overschreden wordt. Daarbij oefenen ze om hun stem, houding en ogen te gebruiken bij het aangeven van grenzen.

Gesprek met kinderen thuis

Stop zeggen

Kinderen van deze leeftijd begrijpen steeds meer van de regels om hen heen. Het is goed om stil te staan bij de eigen grenzen en die van anderen. Niet ieder kind heeft voldoende zelfvertrouwen om op een goede manier te zeggen dat hij of zij iets niet wil of durft. Als uw kind verlegen is of weinig zelfvertrouwen heeft, is het belangrijk om veel te oefenen met het zeggen van 'Stop', 'Dat wil ik niet' op een duidelijke en besliste toon of met gebaren.

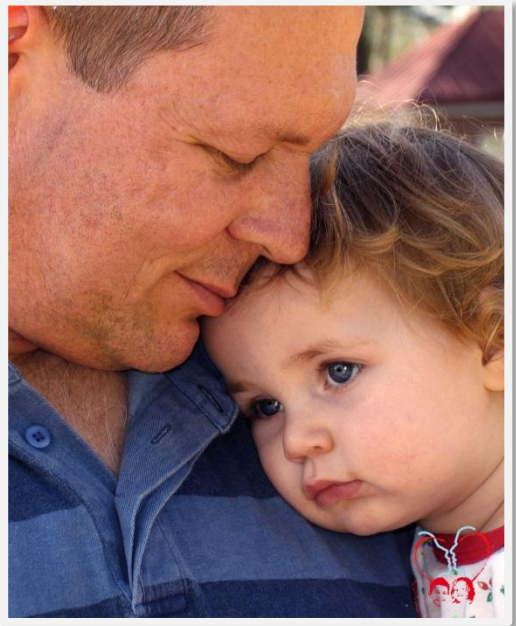
Aanrakingen

Bespreek met uw kind welke aanrakingen prettig zijn.

Aanrakingen door vader of moeder zijn vaak normaal en prettig, maar van buurjongen, verdere familieleden of onbekenden niet. Dat geeft een nee-gevoel, dan maak je je grens dikker en zeg je 'Stop, ik wil dat niet'. Jouw lichaam is door de Heere God wonderlijk gemaakt, het is van jou. Jij mag je grenzen aangeven.

Voor ouders onderling

- Heeft uw kind veel zelfvertrouwen? Waar merkt u dat aan?
- Op welke manieren versterken jullie het zelfvertrouwen van uw kind?
- Praten jullie samen over welke (seksuele) aanrakingen u prettig vindt of niet?
- Oefenen jullie ook praktisch met 'stop', of bespreek je het liever alleen?

Les 6.1: Vriendschap en zo

Kernzin: Een bijzondere band van vriendschap, verkering of huwelijk.

De les

De leerlingen denken na over vriendschap, verkering en huwelijk. Liefde en trouw staan centraal. Ze leren dat vriendschap onderhouden moet worden. Verkering en verloving zijn een voorbereiding op het huwelijk. Bij al die fases horen ook verschillende aanrakingen.

Gesprek met kinderen thuis

Digitale vrienden

Besprek eens wat uw kind ervaart in vriendschappen. Benadruk dat vriendschap via Hyves of e-mail wel mogelijk is, maar alleen online contact kan nooit een goede basis zijn voor vriendschap.

Verkering

Praat eens over wat verkering is, met name als er in de omgeving stellen met verkering zijn of als uw kind zelf al erg verliefd is.

Verkering is de periode dat een jongen en een meisje die verliefd op elkaar zijn, samen bekijken of ze goed bij elkaar passen en met elkaar willen trouwen. In de jaren van verkering bereid je je voor op het huwelijk.

Kinderen op de basisschool zijn nog niet op bovenstaande manier bezig met verkering. We moeten er niet te veel status aan toekennen en er tegelijk niet laatdunkend over doen. Volwassenen kunnen het gewoon laten bestaan en zo nodig aanwijzingen geven als het een kant op gaat die niet past bij de leeftijdsfase.

Verliefd, verloofd, getrouwd

Vertel uw kind eens hoe uw vrouw/man leerde kennen en hoe het tot trouwen kwam.

Voor ouders onderling

- Welke regels hebben jullie rondom internetgebruik?
- Heeft jullie kind genoeg 'echte' vrienden?
- Hoe lang zijn jullie met elkaar getrouwd? Laat de foto's eens aan uw kinderen zien!
- Hoe kijken jullie tegen vroege verkeringen aan? Kun je voor- en nadelen met kinderen bespreken op een speelse manier?

Les 7.2: Veranderingen in de puberteit

Kernzin: Ik blijf mezelf en word vanzelf volwassen.

De les

De leerlingen leren wat er bij jongens en meiden lichamelijk verandert in de puberteit. Verwondering, maar ook onzekerheid over verandering worden besproken.

Gesprek met kinderen thuis

Puberteit

Bij elk kind beginnen de lichamelijke veranderingen op een ander moment, over het algemeen bij meiden eerder dan bij jongens. Zorg dat uw kind voorbereid is op de verandering en ook de verandering bij het andere geslacht kent. Gebruik eventueel een boek (zie literatuurlijst).

Jongens

Zorg dat uw zoon afweet van de nieuwe haargroei, verandering van stem, de eerste zaadlozing en erectie.

Overtollige zaadcellen worden vaak 's nachts uit het lichaam verwijderd. Dit noem je een natte droom. Het gaat ongemerkt of in je droom en is heel normaal, een teken dat je op weg bent naar volwassenheid. In je ondergoed, of in je laken zie je dan een natte plek. Dit geeft niks, vertel het gewoon!

Meiden

Zorg dat uw dochter afweet van de nieuwe haargroei, borstgroei en de eerste menstruatie.

Zelfstandigheid

Als ouder zult u de drang naar zelfstandigheid steeds beter gaan merken. Geef uw kind de ruimte om een eigen mening te hebben en steeds meer zelf te beslissen en te regelen, rondom bijvoorbeeld kleding en zakgeld.

Voor ouders onderling

- Hebt u met uw kind al gepraat over de lichamelijke veranderingen in de puberteit? Waarom wel/niet?
- Kunnen vaders het beste met hun zonen praten en moeders met hun dochters? Of kan het ook andersom?
- Hoeveel aandacht willen jullie besteden aan de eerste menstruatie/zaadlozing? Moet de rest van het gezin dit ook weten, of juist niet? Laat je dit afhangen van wat je kind wil?
- Wat verandert er in het lichamelijk contact met een kind dat volwassen vormen krijgt, denkt u?

Les 8.2: Seksueel misbruik

Kernzin: Niemand raakt mij aan zonder dat ik het wil.

De les

De leerlingen leren de betekenissen van de heftige woorden en begrippen die bij seksueel misbruik horen. Ze benoemen neegevoelens en denken na over hoe ze andere kinderen die moeilijke dingen meemaken, kunnen helpen.

De begrippen die aan de orde komen, aan de hand van krantenartikelen:

- A: aanranding, verkrachting
- B: incest, pedofilie
- C: pornografie, prostitutie, loverboys

Bij A en B gaat het om begrippen die kinderen lijfelijk kunnen meemaken en ervaren. Het raakt hen in hun eigen persoonlijkheid en integriteit, met name de woorden bij B die op kinderen gericht zijn.

C staat mogelijk het verst van de kinderen in deze leeftijdsfase af en zal vooral nieuwsgierigheid oproepen.

Gesprek met kinderen thuis

Seksueel misbruik

Besprek ook thuis voorbeelden van seksueel misbruik als ze in het nieuws of in de omgeving aan de orde komen. Wees gericht op wat uw kind kan doen in plaats van op angstig maken.

Het is belangrijk dat je deze zaken kunt herkennen en eerlijk durft te zijn bij wat je niet wilt.

Hulp invoeren

Weet uw kind bij wie hij/zij terecht kan?

Als er iets gebeurt wat bij jou een neegevoel oproept, praat er dan direct met iemand over. Je kunt altijd bij ons terecht. Het is niet jouw schuld!

Voor ouders onderling

- Misschien hebt u zelf moeilijke ervaringen opgedaan rondom seksualiteit. Praat u daar met uw echtgeno(o)t(e) over?
- Weet u wat u kunt doen bij vermoedens van seksueel misbruik? Zie hoofdstuk 4.

Prooi in de klauwen van

Ook refomeisje zwicht voor aandacht en herkenning

Loverboys erg actief in Friesland
Zeker 76 meisjes slachtoffer van verleidingspraktijken

Lover boys

Celstraf geëist na verkrachting Ermelo

De strafzaak tegen Y. is eind... omdat hij de man achterloep... (artikeltekst)

4. Kindermishandeling voorkomen en signaleren

Definitie

Volgens de Wet op de jeugdzorg is kindermishandeling:

- 'elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard;
- die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen;
- waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel'.

Vormen

Kindermishandeling komt voor in verschillende vormen. In gezinnen waarin kindermishandeling plaatsvindt, gaat het vaak om meerdere vormen tegelijk.

1. Lichamelijke verwaarlozing; onthouden van noodzakelijke de zorg en verzorging zoals voedsel en kleding.
2. Lichamelijk mishandeling; alle vormen van lichamelijk geweld tegen het kind, zoals slaan, schoppen, bijten, knijpen, krabben, het toebrengen van brandwonden of het kind laten vallen.
3. Psychische/emotionele verwaarlozing; onthouden van noodzakelijk aandacht en liefde.
4. Psychische/emotionele mishandeling; opzettelijke afwijzing, vijandigheid of vernedering.
5. Seksueel misbruik; alle seksuele aanrakingen die een volwassene een kind opdringt.
6. Getuige van huiselijk geweld; het meemaken en zien van geweld tussen huisgenoten.

Een vermoeden?

Wanneer u een vermoeden van misbruik of mishandeling hebt, is het belangrijk om daar iets mee te doen. Blijf het betrokken kind goed in de gaten houden. Vraag eventueel advies aan het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling. Dat kan ook anoniem. En bespreek uw vermoedens eventueel met enkele mensen om u heen die u vertrouwt.

Meer informatie

Meer informatie over kindermishandeling en de achtergronden is te vinden op de uitgebreide website www.kindermishandeling.info of www.kindermishandeling.nl van het Nederlands Jeugdinstituut.

5. Literatuurtips

Voor ouders

- *Blozen mag.* Brons-van der Wekken, S.H. (2009). Zoetermeer: Boekencentrum Uitgevers. ISBN 9789023924012.
- *Essenties van christelijk opvoeden. (Oktober 2011).* Gouda: Driestar Onderwijsadvies.
- *Kinderen en seksualiteit. De seksuele opvoeding van kinderen van 0-17 jaar.* Doef, S. van der, (2004). Utrecht: Kosmos. ISBN 9021544695. [geen christelijke uitgangspunten]
- *Kleine mensen en grote gevoelens. Kinderen en hun seksualiteit.* Doef, S. van der, (2003). Utrecht: De Brink. ISBN 9021671611. [geen christelijke uitgangspunten]

Basisschoolleeftijd

- *Alleen voor jongens/meisjes.* Janssen-van den Barg, J. (2007). (Leesboekjes voor 10 tot 13 jaar).
- *Blijf van me af! Over seksueel misbruik bij jongens.* Teerds-Gertenbach, A. (2008) Delfos, M. (2001). Bussum : Van Waarden Producties ISBN 907556452X. [geen christelijke uitgangspunten]
- *Blijf van me af! Over seksueel misbruik bij meisjes.* Delfos, M. (2007). Amsterdam: Niño ISBN 9789085605317. [geen christelijke uitgangspunten]
- *Een geheim teveel.* Hondsmark, R. (1998). Dordrecht: De Hoop. ISBN 9789071813146.
- *Het wonder van het leven.* Jeffs & Coulson, (over zwangerschap en geboorte) ISBN 9050307213
- *Je groeit in liefde* (voor kinderen vanaf 8 jaar). Baas, J. (1998). ISBN 90 6015 881 4
- *Kijk dat ben ik* (voor jongens/meisjes van 10 tot 13 jaar).Teerds-Gertenbach, A.
- *Mam, waar was ik toen* (voorleesboek 5-8 jaar).
- *Nee, een boek over nee en ja zeggen.* Doef, S. van der, (2009). Amsterdam: Ploegsma. ISBN 9789021665795. [geen christelijke uitgangspunten]
- *Papa, mama en ik.* (Voorleesboekje vanaf 4 jaar). Doney, M. (2006).

Tieners

- Brochure stichting Chris en EO: *Save Seks! Hoe ver is te ver?*
- *Een gave apart Hoe seksualiteit een plaats krijgt in je leven.* Belder, J. Isbn 90-5829-186-3
- *Niet los verkrijgbaar.* Brons-Van der Wekken, S.H.
- *Over liefde moet je praten.* Mauritz, J.H., Teerds-Gertenbach, A., Wagenaar, P.M. Uitgave Jeugdbond Gereformeerde Gemeenten, Woerden.
- *Tiener op weg Seksuele opvoeding voor jongens en meisjes.* Hoek-van Kooten Isbn 90-6140-864-4

Websites

- www.chris.nl (Klik op *Thema's*. Onder *Seksualiteit* staan onderwerpen als *Loverboys*, *Seksuele opvoeding en Verkering*.)
- www.siriz.nl (hulpverlening en voorlichting bij onbedoelde zwangerschap, voorheen VBOK)
- [www.eleos.nl/Zorgaanbod/Psychische problemen](http://www.eleos.nl/Zorgaanbod/Psychische_problemen) (informatie over relatieproblemen of problemen met seksualiteit)
- www.bewareofloverboys.nl (informatie over de gevaren en werkwijzen van *loverboys*)
- www.different.nl (informatie over homoseksualiteit)
- www.scharlakenkoord.nl (informatie over hulpverlening rondom prostitutie)

Driestar *onderwijsadvies*

TALENT IN ONTWIKKELING